

З О Р А

Л И С Т

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И ЈОВАН А. ДУЧИЋ.

Год. III.

У МОСТАРУ, 1. ОКТОБРА 1898.

Бр. 10.

ЈЕЛИСАВЕТА.

ЦАРИЦА АУСТРИЈЕ, КРАЉИЦА УГАРСКЕ

Многобројни народи пространога царства од словенске Лабe до српскога Јадрана, оплакује мученичку смрт своје најужоритије царице.

Пред опустошеним њеним пријестолом пред којим налазаше уточишта сваки бол њених народа, лију се данас најискреније сузе. Силни и моћни жале у њој узор добродјетели и племенитости великашке; слаби и немоћни своју најужвишенију *Mater dolorosu*.

Сви народи свијех земаља, који су испуњени племенитошћу осјећања, жале дубоко драгоцјени живот једне узорне владарице и једне велике жене и с дубоком тугом помињу њену мученичку, анђеоску смрт.

Наука жали своју велику поштоватељку, Књижевност своју неуморну заштитницу; девет Муза оплакују своју сестру.

А вијенци те заједничке туге не падају увијек на саркофаге оних који у њ силазе низ степене пријестолâ —

Они падају само на гробове изабраних!

ЗМАЈУ

— Приликом педесет-годишњице пјесниковања —

Педесет љета, божански поета,
 Како си се побратио с вилом,
 Пола вијека кратко није вр'јеме
 Како пјеваш своме роду милом!

Педесет љета, кита дивна цв'јета,
 Како вила виш србинских гор̄а
 Носи твоје слаткопјевне звуке
 Од Тимока до Јадранског мора.

Педесет љета, в'јенац дивна сплета,
 Како су те задахнуле виле;
 Како твојих, са јавор-гусала
 Пјесме ти се широм Српства криле.

Педесет љета, пјесничког' полета,
 Наврши се старче Змајоване!
 И од сад нам дични Срб-пјесниче
 Не ускрати нашој души хране!

А. К. Хасанбегов.

СТОЈАДИН

— Слика из сеоског живота —

— Мих. Сретеновић —

I.

Ко није познавао Рафаила Дикановића, тај није знао, шта је то угурсуз човек.

Момак здрав, као од брега одваљен. Крупан, „баталио два човека“, али некако здепасти. Лице његово, као ћурије јаје, а увек нешто црвено. Коса боје броћасте, кратка, па се уковрдила, као оно патково перо на репу. Брци му кратки а густе. Све су му ишли у уста, те их је тога ради морао подсецати, управо рећи шишати. Имао је очи пакосне, а боје жућкасте. Уста велика, готово, што оно реч, од ува до ува, а усне дебеле као палчеви. Никад их није могао саставити, те

за то му се увек виде крупни зуби, на које се нахватала нека црно-жута стреш.

Због таквог његовог изгледа, чим га видиш, а ти лепо зажелиш да је мало подаље од тебе.

Него, није то било све. Имао је он и другу махну, због које су га се сви клонили као од нечастивог. Био је прзница, убојица, лармација и у сваком погледу угурсуз човек. Свадити се с ким и побити, било му је у души. Није могло проћи савета, ни онако каквог весеља где би он био, а да с киме не заматне кавгу.

Вози ли се на колима, мучно је ко могао на миру остати. Он је морао

другоме закачити за кола и изврнути их па ма шта било.

Беше снажан и јак као земља. Својом се снагом поносио као во роговима. Кад му по неки пут наиђе крв на очи, он иде ћорамле и буче као бик. Онда се мора или с ким порвати и треснути га о земљу, или се с ким побити и ножем га пробости. Иде и тражи кавге па ма то било чак и у другом селу, на њиви, у потесу, на путу, њему је право, само да се задовољи.

Поред снаге, имао је још више вештине у рвању, те му у томе није било на близо пара. Само ко га није добро познавао, тај се усудио пустити се њему у руке. А волео је зачикавати у позивати на рвање, него ишта на свету. Кад му опет нико не изађе на мегдан, он дигне главу, па јордани. Онда окупи грдити момке. Каквим ти их именима не назива.

Сви су га познавали, па су за то ћутали и склањали се.

А беше у најбољим младићским годинама.

II.

Никога, чини ми се, нису се девојке плашиле него Рафаила. Ама, зазирале су од њега као пиле од јастреба.

Код толиких цура у селу, он није могао наћи себи јаранице. Чак и Вемија Петрина, коју су сматрали онако мало као ударену, склањала се од њега.

Види ли га цура, да само иде и да ће се морати с њиме сусрести, одмах удари у страну. Воли ти свака заобићи по читаво пола сата, само да се са њиме не сретне.

Њега је опет то љутило што га избегавају. Кад му се дала прилика, светио им се је он, како је само он могао и умео. Он није бирао ни реч

коју ће рећи, ни место где ће рећи. Није он ни на шта пазио и говорио би све, што му на уста дође.

Него, од речи не би им било ништа, али је он имао обичај и да се маши девојци.

Носио се доста кицошки. На глави је увек имао црни, округли шешир, који је недељом и свечаником сав био окићен смиљем и разним бојеним перјем, што све поотима од девојака.

Види ли само у девојке лепу китку смиља за косом или гужвицу лепо обојеног гушчијег перја, а он само промумља:

— О, о, ово је добро за мене!

Девојка претрне, гледа само преда се, а он ти лепо узме, па за свој шешир.

Онда се почне као луд смејати.

— Љутиш ли се? пита као бајаги.

— Јок! одговори цура и не подижући главе.

— Е де' ме погледај, па ћу ти дати.

Девојка ћути, само чепкори као овца пред вуком, а он постоји мало, па оде даље.

Њему је било све једно, био пијан, био трезан. Његова је памет увек иста. Само кад је пијан, онда је много луђи. Кад је пијан није њему ништа исукати нож, који му је висео о дугачком сарачу и лупкао га по коленима.

Толико пута, пробали су старији људи, да му лепо говоре и да га саветују да не буде такав. Али, он на једно уво чује, а на друго пусти. Била му је таква нарав, али Бога ми је био доста и размажен, јер још није био наишао, што наши казали на „рутав нос“.

Занимао се печењем креча. Испече колица креча, отера у чаршију и прода, па се с тим трошкара. Кад

нестане пара он опет, а докле год њих траје он не ради.

Имао је мало кућице на крај села, мало земље и стару матер. И она сиротица доста је од њега пропатила. Толико је пута, проклињала и онај час и кад се зачедио. Под своју старост дочекала је, кад њему дођу зграница, да бежи из своје кућице и да се потуца и пребија по селу...

III.

Беше Водени Понедељник, (Други дан Ускрса) а тада је преслава у К...

Некако згодан дан, па се ту слегне народа, више вала, него о Цветном Петку на шабачкој пијаци.

А и како не би? И онако свечаник од године, а К... опет велико село, па пуно својте и родбине на страни, која се онда ту сва слегне...

Да прођу „крста“ у К... без Рафаила, то се већ не може ни замислити.

Беше већ ифиндија, кад се народ слеже код „записа“ и отпоче игра.

Рафаило сав набрек'о. И онако црвен, сад нешто и од пића, нешто од игре, па дошао као куван рак. Кад се сврши коло, он погне главу, шмикне на нос, иде кроз народ па само буче.

Кад му нико ништа не рече, он узе задиркивати момке из К... и подсмевати се њиховој преслави.

— Чудна ми чуда!... Преслављају људи Ускрс!... Баш не знају!... А готово пола К... слави Божић!... Каишарска посла!... Сви сте ви каишари!...

Оно истина, случајно се баш било потревило, да је читав један крај села К... славио Степањ-дан (трећи дан Божића).

Склањају му се људи с пута и пуштају нека говори шта хоће. На онако благ дан не треба правити

галаме и свађе, а то Рафаило баш и тражи.

Њихово ђутање њега још више окуражи а и раздражи. Он поче тражити ма какве било закачке. Прво поименце грдити једног по једног, али му они не одговарају. Онда поче зачикавати и зазивати, ко сме, да му изиђе на мегдан, да се порву.

Згледају се момци, али, ни један не хтједе на мегдан изићи.

Окуражен тим, он их окупи још жешће грдити... А кад се сит нагрди, остави момке, па оде међу девојке, да и њима дужан не остане...

Поче и њих задиркивати... Једну дарне, другој нешто рекне, од треће отме цвет, јаглучић, и тако све редом, док не дође до Косане, кћери Раде Митрића.

Момчадији већ досадило. Хтелаше на њега да кидишу, али их старији, паметнији одвратише од тога, да не пуца брука за њихово село...

А Косана је девојка да је видиш!

Кад Рафаило приђе Косани, стаде пред њу, зачкиљи очима, жмирну и загледа се. Руком се маши и из перчина јој извуче киту смиља. У исто време, својом незграпном руком, уштину је за њене једре, румене обрашчиће.

Она поносито подиже главу, и пресече га својим крупним, црним очима. За тим се, не говорећи ништа, окрете на ону страну, где је стајала момчадија. Њене очи некога тражише, и на један пут јој око сену, а лице зарумени као мајска ружица. Њене се очи сукобише са другим очима. Баци само тај један поглед, па се онда поносито окрете својим другарицама.

IV.

Цело је село знало, да се Косана воли са Стојадином Пантићем, да је

она његова цура, да с њим стоји, и да ће поћи за њега. Његове беху оне очи, које се са Косаниним сукобише.

Стојадин је момак као тресак. Висок, крупан, снажан, а леп, као лепа девојка. Био је нарави благе, тих и миран као јагњешце. Ларму и кавгу страшно је мрзео; а волео је Косану више него себе. Та још од чобанчета су се заволели....

Кад га Косана погледа оним ватреним очима; кад је он виде онако зајанурену; кад поред ње спази Рафаила како се кези и игра са њеним смиљем, на њему само рубина зацепти. На једаред му само нешто пуче пред очима, у ушима страшно затутњи, и у тренутку, он се створи између Косане и Рафаила. И сам не зна шта би, и како би, тек само виде, да Рафаило одлети два-три хвата од њега.

Подижући се, Рафаило је псовао, што му само на уста дође, и залети се на Стојадина.

Стојадин стајаше право као бор. Кад му Рафаило опази очи он стаде и од једанпут шљону као попарена коприва. Чисто се збуни и испусти из руку Косанино смиље.

Стојадин подиже цвеће и врати га Косани.

— Је ли ти оно 'тоич зазиваше да се рвеш? говораше Стојадин Рафаилу, а глас му је дрхтао.

— Ја... овај... јес... звао сам...

— Ево ја ћу! грмну Стојадин.

— Па, овај, не браним, развуче полако Рафаило, а не скидаше очију са Стојадина.

— Ура! Живио Стојадин! кликну момчадија.

Од једном умуче свирка, престаде коло, завлада тајац. Око Стојадина и Рафаила начини се велики круг.

— Немој Стојадине! вичу му једни, остави се ћорава посла! Прођи се Рафаила!...

— Дела, Стојадине, дела! Осветљај образ селу! вичу му други.

Стојадин само ћути и цепти. Погледа у Рафаила и пресеца га оком.

— Ватај! рече он и подиже обе руке у вис.

Рафаило приђе и ухвати га по средини, преко паса.

— Је си л' уватио?

— Јесам!

— Је с' добро?

— Добро!...

Све се ућутало. Рекао би човек нико и не дише. Све се то у око претворило и свако у себи премисља: шта ли ће сад бити? Сви су знали мирног и благог Стојадина, као и убојицу Рафаила... Сви су стрепили за Стојадина.

На једанпут се неко прогура кроз народ и пред њих погнуте главе стаде Косана.

Она подиже главу и мило погледа Стојадина. И саме су очи молиле и она тихо прошапутала:

— Немој Стојадине!

Он је само оком пресече, и она погнуте главе, тужна као згажен цветак, оде међу другарице.

— Е, чек' сад, да и ја уватим, рече Стојадин.

— Ватај! рече Рафаило.

Стојадин састави руке око њега.

Постајаше тако неко време. Свет само блене и гледа који ће први оманути.

Прође још неколико тренутака, али нико не омахује.

Тишина као у гробу....

На једаред, руке Рафаилове клонуше и отпустише се низ тело. Глава се пресамити на једну страну, а лице му обли неко чудновато бледило.

Потраја тако, док би човек избројао највише десет.

Стојадин пусти руке, а Рафаило се простре по рудини, као праштац...

-- Живио! кликнуше сви око њега и дануше мало од узбуђења и запете пажње.

Стојадин стајаше неко време нем и непомичан. Онда саже главу, не

обзирући се на Рафаила, полако пође. Свет се са неким страхопоштовањем расклони и начини му пут...

Сви и даље погледају на Рафаила, очекујући да се дигне. Али се Рафаило и не мицаше...

Само му се показа крв на носу, на устима и на ушима.

И оста мртав.

† БРАТУ СЛАВКУ

I.
О, стани, брате!... Клону ми душа,
Већ немам суза̄ за гроба два;
Груди су трошне, стреле су љуте,
Под другим хитцем постаће пра'!..

О, стани, стани!.. Глас ме је изд'о,
Груди су слабе, не чујеш јек; —
О, Боже свети, помози сада —
Ваљда ме није проклео век!..

II.

Свуд је пусто. Поља широм ђуте,
Гора чарна крај сунашца спава.
Све је мртво; на том гробљу мрачном
Нигдје нико да покаже јава.

Само каткад јецање се чује
И са болом уздисање блуди:
Болна сеја из могиле хладне
Врелом сузом мрвог брата буди...

О, збогом, брате!.. Доцкан је веће, —
Кроз тавни сумрак дрхти ми глас;
Самртни вео, страшан и мрачан,
Развијен стоји између нас.

III.

Ја се смејем, видиш свете!
К'о да срећу над ми вије.
Ја се смејем к'о да срце
Под болима пукло није.

Ја се смејем... У сну милом
Одбјегнулу срећу стварам;
С бледим цветом — с мртвим братом
Тихано се разговарам...

IV.

Постељу ти празну гледам,
Тебе нема, брате мили, —
А немамо чим би место
Твоје празно испунили...

За столом те јело чека,
Жалосна те сеја зове, --
Руком брише сузу једну
А на очи сузе нове.

Свуд је празно... само туга
Разломљени одјек креће:
„Залуду га зовеш, сејо
Он ти никад доћи неће..."

Ж Е Н Е

— цршница —

Бадвојица сјеђаху на уској клупи што бјеше на рубу обале.

На западу је заходило сунце, велико и величанствено приморско сунце. Хиљаде луча пробило пучину руменила што горијаше као огањ, па се расуле по небу, по мору, по обалама и позлатило пурпур једне и лазур друге половине видика. Приморско предвечерје бјеше обукло најљепшу ризу, у коју је облачи величанствени, благи југ... Шум вјетрића из гајева пуних мириса и трепет морског огледала, што се одваја у мале тамно-зелене таласиће који изгледају као прољетно лимуново лисје, са оним ватреним западом, оживљава ти у души чудне визије. Чини ти се да си у земљи сањарија.

Пространство, које се шири у бескрај и губи тамо гдје се небо спушта у море, оно немирно царство вјечног шумора испуњава те појмовима о Бескочноности. Вудар ум полијеће онамо, куд не могаше бацити ни искрице своје, док као жељезним оклопом бјеше окован мрачним брдима отаџбине и уским сводом њеног неба. Заноси се у легендарне приче о свијету чијим границама вјекова и границама земље нема краја, о коме слушамо успављујући се на меком крилу мајке, док на улици хуји олуја. И величанствено падање сунца са огњене пучине небеске у понор мора, освјетљава ти мрачне сумње о постајању тијех свијетова. Испуњава те увјерењем о Свемогућности.

Њих двојица бјеху у живом говору. Вече убавог купатила у нашем

Приморју, са свијем својијем дражима, не могаше да освоји њихову пажњу и прекине ријеч, која се бјеше давно повела.

Господин Павле, познати богаташ и аристократа из наших сјеверних крајева, доказивао је упорно рђавост становишта свог *vis-à-vis-a*, доктора Станојка, љечника из Србије, у питању једне ствари, која је већ други дан предмет њиног диспутовања.

— Екстравагантно, сасвим екстравагантно, драги господине докторе, рече господин Павле. Појмови и докази сасвим на своју руку, сасвим самовољно и под пресијом себе, својих страсти прохтјева. Јер одкуда иначе наопако у Вас тако јединствени појмови у данас савременом и мучном спору женског питања — питања о жени?! Ви сте просто Источњак, да не рекнем конзервативац; јер на тај начин ваљало би оковати, спутати једну половину људства, убити слободу воље оних, који са човјеком заједно оснивају подлогу друштва, државе, развитка; понизити дјелокруг жене до покорности, слијепе и необуздане послушности и самоодрицања, значи ускршавати грешне предрасуде својих старих. И то сад — у вијеку триумфа практичних наука... Управо чудно! Па још Ви... правник... представник чисте друштвене науке... Кажем — веома чудно!...

— Да, да, тако је то, дражајши мој пријатељу, одврати овај хладно. Друштвене науке, слободан поглед, искуство других и, што је најгоре, своје... све то одваја човјека од лазурног хоризонта, у коме ниче

оптимистичко мишљење људи ваше врсте... У његовим умним очима рефлектује се лик еманциповане жене као лик злога генија друштвеног. Она доводи добре друштвене форме до расула; понижава благе домаће богове до кокетних разголићених биста Амора и Венере са смоквовим листом. Разорава идејализам брака...

На ријечи „идејализам брака“, господин Павле не може да се не насмије. Као да хтједе да заусте: красан ми је то идејализам брака, гдје се неком намиче на врат ропски јарам да се одржи у обмани како је то цигли пут за спашавање идејализма у браку.... Но његов пријатељ настави хладнокрвно даље.

— Еманципована жена је једна дегенерација њеног пола, — излазак њен на бријег да оданде мора низа страну. Еманциповати се, у смислу како то хоће жена и њени пријатељи у нашем времену, значи, драги пријатељу, истиснути из породице жену, дјетету отети смјерну и добру мајку а замијенити му је васпитачем у чијој родитељској души налазе сви дневни догађаји, питања и теорије с поља, далеко више мјеста него чедна брижљивост родитељска. Жени дати у свима јавним стварима њену половину грађанског права, то је та теорија, која је постала борбом извјесних жена и извјесних људи. Међутим — да се послужим ријечима једног сувременог француског филозофа, који је исто велик човјек колико мислилац, мислилац колико моралиста а исто тако и велик родољуб: жене су устале да траже једнакост радова и права за оба пола. Запамтите добро да оне не траже да пашу сабље, не гледајући на Амазонке, нити да кују на

наковњу. Ово што ми мушки држимо све службе у животу, то је по њима рушење правде. Међутим оне мислећи да се буне против закона и обичаја, у самој ствари буне се против природе. Жена би* и у јавном животу — гдје је потребна само мушка снага и енергија — била само жена а никад човјек. Зато . . .

Павле га пресијече:

— Разумијем потпуно, драги докторе, али камо они свијетли примјери који доказују да је дух женскиња исто тако сијао у извјесним вјековима цивилизације, приватног и државног живота, управо као и ум мушких... Камо женскиње које су биле и ваљани научници, умјетници, добри трговци, јуначне војсковође, сјајни владоци. Зар имена Сафе, која отимаше славу савременим грчким пјесницима; Короне, чија лира пет пута оте награду Пиндару у Олимпији; Јелисавете, Катарине, Терезије, наше Царице Маре Ђурђевоје и Цвијете Зузорићеве; за тим имена Госпође Сандовице, Жорж Елиот, Госпође Стаел, Саре Бернардове и других на свијем гранама јавног живота. Не одричу оне међутим ни саме да им је снага тјелесна мања од мушких, али дај да им занујечемо да им је умна мања од наше а морална још и већа. Према томе одузмимо им право равноправности, а не назовимо се деспотама, тиранима....

Господина Павла задржа за часак појава његове жене која се шеташе обалом морском на другој страни гдје се бјеше дубоко у море засијекао један диван зелен полуострв. Шетала је с једним младим поручником који бјеше добар познаник њен и његов и коме обоје бјеху истински наклоњени.

Но доктор Станојко као да очекиваше те потоње ријечи пак упаде.

— Стара је то ствар, пријатељу, али набројте ми, молим Вас још који примјер. У историји свијех вијекова колико је забиљежено тијех имена који су у стању да стану поред оних изузетака. Одлучите њих десет, двадесет а камо даље... Зато нашем дому, нашој породици, друштву, држави, не отимајмо мајку, родитељку, садруга мужевљевог, његовог најјачег помагача на послу који је основ цијелом поредку — на послу у оснивању породице. Штитимо је што више од вртлога страсти које су изван домаћег огњишта; не заражујмо их животом салона који је често пута отменој женској само појаца њених тврдох убјеђења о својим лијепим својствима; не стављајмо на коцку њене страсти које су и тако сав живот њен... Не тежимо за злијем теоријама *bass bleu* или њених сурогата, па смо сачували кући њеног доброг духа, дјетету мајку, мужу друга, држави и друштву најидеалнијег радника у најузвишенијој радионици... Моје је мишљење — оковати жену. На то нас упућују њене страсти према којима је она слаба и ништавна. Ваља — настави доктор Станојко мало нервозније — мало мање бити сентименталан према сполу који друго не заслужује...

Овдје застаде. Осјетио је да избија из њега један јак млаз антипатије према онима о којима хоће да дадне хладан и објективан суд.

Са оваких разговора који су веома чести, обични и једнолики међу мушкијем који у овом питању обично заузимају само два становишта — двије крајње противности, пријатељи Павле и др. Станојко пређоше са теорија. Из даљег разговор Павле је сазнао да је теоријама др. Ста-

нојка узрок одиста горко лично искуство. Његова жена, која бјеше и млада и отмена, испуњена такођер најсмјелијим појмовима о еманципацији, као некад и сам др. Станојко, не бјеше дуго времена с њим. Он је становао у Србији; она у Угарској код својих. Но мјесто разувјерења, он је приписао само зло искуство свог пријатеља његовом увјерењу против правичности према женама.

Вече је међутим било у велике. По пучини и обалама пао је сумрак, први благи и провидни приморски сумрак. Шум мора мијешао се хармонично са шумором вјетрића, који залађиваше с мора и шушташе у гранама високих платана на рубу морском.

Госпођа Павлова за то је вријеме приближила се њима. С њом је ишао и њен пратилац, носећи преко лијеве руке њен огртач и забављајући је, по цијелом изгледу, врло неуморно и усрдно.

А тад свих четверо пођу према великом хотелу, који се виђаше с друге стране густих вртова, у којим рађаху наранча, смоква и маслина.

Послије неколико дана отпутовао је др. Станојко, раставши се са Павлом и његовом младом, отменом госпођом веома љубазно и с најљепшим жељама.

Но последије његовог одласка збио се у купатилу Н. један немио и необичан догађај који је узнемирио све госте: једног раног јутра бјеше нестало младог поручника а с њиме и госпође Павловице. Брзојавним путем несретни муж дознао је, да је њихово бјегство путем према Венецији.

Његова туга бјеше голема, а његов стид неограничен. Наскоро затим, напусти и он купатило и оде у домовину.

На једну жељезничку станицу на западу Монархије долазио је јутарњи воз из Швајцарске у шест сати. На перону бјеше окупљено мноштво чекалаца са великим пртљагом.

Господин Павле Павловић, богаташ и аристократа из наших сјевернијих крајева, чекао је такођер воз из Швајцарске. Био је сам, а бавио се у једном кантону преко љета у долини Алпа.

На том возу сукоби се ненадно са дром Станојком, који је долазио из Француске. Њихов сусрет бјеше веома топал и пун радосног изненађења.

На непријатну причу Павла Павловића о догађају који се лањске године збио у купатилу, одврати доктор Станојко:

— А чујте, молим Вас, сад моју исповијест. Моја жена, коју сам презрео због својих сумња и коју сам уклонио прије двије године; која ме

је испунила због тијех сумња најцрњим мишљењем о слободи женскиња дотле да сам, по примјеру Аристотела, почео да заступам ропство, — а не само то, него и да презрем њен спол... та жена лањске године била је жртва мојих сумња. Увријеђена мојим понашањем и тиме понижена пред свима, па чак и својима, она не бјеше у стању да сноси свој положај. Не могавши ме ни својим потоњим писмом увјерити о својој недужности, једне ноћи спрала је свој стид отровом. Она је сад мртва. Ја сам, драги пријатељу, у највећим боловима под бичем своје савјести. Не, жена је ипак идеалан дио људства! И ви, који је некад најодлучније заступасте а ја исто тако нападах, измијенили смо своје улоге. А докле међ људима и женама буде овако злијех искустава, улоге ће се увијек мијењати и питање остати неријешено... Чудан је то свијет, мој драги пријатељу!...

Ј. А. Дучић.

НОЋНА ПЈЕСМА

уцнимо се топло нек звекну пехари
Ко бујица хитра нек се радост вине,
И поамна свирка и спомени стари
И сладосна пјесма из глухе давнине.
Жељна ми је душа да ко тица оде
Изнад гробља пустог у небо азурно,
И у рају миља снова и слободе
Заборави боле и чезнуће бурно.

Ни сјећат се нећу, о невјерни друже,
Још њен пољуб да ти на уснама гори...
Пјевај! Жарке пјесме док с чашама круже,
Само о њој више нит пјевај нит збори;
Јер би наш'о слова врх чела ми мрачна
Да сјају ко вршак мог љута ханџара,
Гдје другарска љубав као дуга зрачна
Са освете громом по њему се пара.

Јован А. Дучић.

Али-ага Дадић

Ајан мостарски крајем прошлог и почетком овог вијека и његови синови *Мемши-ага*, *Ади-ага* и *Ахмет-ага*.

— Миленко М. Вукићевић —

(СВРШЕТАК)

Баш некако у то вријеме завади се са почитељским *Гавран-капетаном*. Порта је овим појединачним међусобицама жељела да растроши снагу Срба мухамеданаца, који тако јако жељаху за независношћу своје отаџбине. Али то је увидио и сам Али-ага, те с тога, поступајући онако благо са Србима православним, у заједници сад с њима, потуче *Гавран Капетана*, тако, да му се сад у Херцеговини нико не противљаше. Оваким радом углед му у цијелој Херцеговини јако порасте, тако, да се Порта забрину да јој Али-ага Дадић не оцијепи Босну и Херцеговину као што је Карађорђе Србију. С тога босански везир по наредби из Стамбола посла против Мостараца и Дадића *Сулејман-пашу Скопљака* са регуларном војском. Дадић са Мостарцима не даде му ни да се приближи Мостару а камо ли да заузме град, већ га заустави у некаквом пољу и запријети му, да не смије ни један клас рајина жита нестати а камо ли што друго. Сулејман-паша у скоро би принуђен да се повуче Невесињу без икаквих успјеха. Овим одбијањем Сулејман-паше и регуларне војске, Дадићу још јаче порасте углед у Херцеговини. Порта се јако бјеше забринула шта да ради. За то поново нареди везиру босанском да се лати свију средстава против Дадића. Кад везир ништа не могаше учинити јавно, јуначки, онда нареди Сулејман-паши да мучки смакне Дадића. Овај преко својих људи задобије мостарског кадију *Мухаремовића* и овај једног дана 1809. године, позове Али-агу у мешћему. Ту га послужи кавом, у коју је прије тога усут јак отров и тако отрован Дадић умре, оставивши последије себе три

сина: *Мемши-агу*, *Ади-агу* и најмлађега *Ахмет-агу*.

На тај начин заврши свој буран политички живот пун борбе овај велики Херцеговац и јуначни Мостарац, Србин мухамедове вјере *Али-ага Дадић*.

И радом својим и смрћу својом показао је Србима мухамеданцима како се љуби отаџбина и како се брани. Он је био жртва туђинског утјецаја и мијешања у српске ствари у Херцег-Босни.

Кад сам већ казао како је прошао овај велики носиоц босанско-херцеговачке независности, да кажем и оно, што сам могао наћи и дознати о његовим синовима.

Кад умре Али-ага Дадић, Мостарци одмах узму за ајана најстаријег му сина *Мемши-агу Дадића*. Али ајанство Мемшиагино трајало је само годину дана: јер се у свему угледаше на свог оца, а то се баш никако не допадале Порти и њеним присталицама. Порта одмах по смрти Алиагиној, бјеше послала свога Турнацију да низами Србе Мухамеданце а везир свог муселима да низами хришћане. Алиагин син Мемшиага противљаше се томе. Султанови људи портине присталице знали су да не могу лако изаћи на крај са сином Дадићевим. С тога гледаху да се и њега отарасе. Сулејман-паша опреми царског Турнацију у Мостар. Овај дође и одјаше у Челебића ћошак у Шарића механу. Ту позове све мостарске главаре па и ајана Дадића по заповијести царској на договор. Они дођу сви, па и Дадић Мемшиага. Овај их све дочека лијепо и угости „под османлијски“ кавом. Послије договора, када се већ поче и мрак хватати, аге се почеше праштати с Турнацијом и растурати ку-

ћама, али Турнација задржи Мемиш-агу на вечери, говорећи како је рад да га угости и о сваком послу, као са мостарским ајаном да се разговоре. Турнацији то бјеше само изговор, да задржи Мемиш-агу и да га одвоји од осталих ага. Одвојивши га овако нареди својим људима да га удаве. И ови га ноћу удаве. Давећи га два су гајтана прекинута и тек трећим су га удавили. Друга два сина Али-агина, Адџ-ага и Ахмет-ага, дочују некако за ово и побјегну из Мостара. Турнација одузме све имање породици Дадића и претвори у беглук. Сјутра дан по смрти Мемиш-аге Дадића Турнација поче затварати пријеваром и лукавством друге главаре мостарске, па их давити. Тако удави за неколико дана још 18 виђенијих Срба мухамеданаца у Мостару. За тим поче одузимати оружје од појединих Мостараца, па онда опет затварати и давити. На тај начин почеше заводити Османлије нови поредак у Мостару. Мостарцима се никако не свиђаше ни овај нови поредак ни ова нова управа, јер су видјели да се тим њихова отаџбина окива у нове окове много теже и много чвршће, но они што бјеху раније. С тога се ријешеше да се понова дигну и да оружаном руком протјерају ове носиоце нових окова. Кад скоче на оружје, поруче Дадићевим синовима да се одмах врате у Мостар. Ови се врате, прикупе око себе устанике и одмах протјерају све ове Османлије из Мостара. Мостарци цијенећи рад ове двојице синова Али-агиних, као рад брата им Мемиш-аге и оца узму за *ајана* старијега *Аџи-агу*.

Царски људи изгнани, везирски пуномоћници отјерани! Страшна увреда, грдна срамота! Пући ће глас чак до Стамбола града, чуће то чак и цар у Самболу, па каква и колика срамота за царског намјесника, за везира у Босни, Ибрахим-пашу! Он се разјари као лав. Зар кућа Дадића да му загорчи живот, да му ускрати царску милост?! С тога онако љут и гњеван поново нареди Сулејман-паши Скопљаку да

са војском удари на Мостар, те да разнесе то бунтовничко гнијездо и да раскопа непокорну кућу Дадића. Кад Адџ-ага чује за то, позва благајског ајана Вољавицу те заједнички затворе кланце и путове, а највише оружаних људи бјеше у Бротњу и Крехину двору. Сулејман-паша дође у Љубушки, али се нађе на невољи. Међу тим Мостарци Срби Мухамедовци обрате се раји, Србима православним и католицима, те ускоро затворе све пролазе из Љубушког за Мостар. Видећи се Сулејман-паша на невољи, побоја се да га Срби све три вјере не опколе и са свим не затворе у Љубушком, те похита на врат на нос да умакне кроз још не затворене пролазе. При овом срамном бјегству Сулејман-паше и његове војске, нападну их противници на више мјеста, те многи буду оплијењени, изгрђени, а богме и побијени. Послије овог славног успјеха Мостарци се врате својим кућама. При том Дадић задржа град а Вољавици дадоше куће у Церници. У томе је настао мир, али за кратко вријеме.

Вољавица бјеше прави кесеџија. Пошто се све умири он скупи око себе саме пијанице и неваљале људе, праве злочинце, ђидије и насилнике, те стане пити и банчити по Мостару тако, да чешће изазиваше nerede. Од њега и његове дружине не могаше се ни једно женско чељаде помолити на улицу. Адџ-ага Дадић опомињаше га, да се окани таквих послова. Вољавица не само да га не хтје послушати но поче подривати положај Адџагин. Дадић га још за неко вријеме трпљаше. И кад Дадић поче купити данак, Вољавица стаде наговарати свијет да данка не дају, а ако почну давати да ће и он тражити да и њему дају исто онолико, колико даду Дадићу. Ушљед тога дође до сукоба између Дадића и Вољавице а за мало па и до отвореног судара. Адџаги Дадићу поред његових присталица Мостараца, дођоше у помоћ Дрежљани и Бјелопољци, те се сукобе у сами мрак. Воља-

вица бјеше између двије ватре. Једни бјеху ударили с чела, а други с леђа. Борба и паљба из пушака отвори се тако жестоко да се од пушчане ватре ноћу видјело као на дану. Вољавица с дружином би потиснут из Цернице. Умакне и оде у Дубровник одакле послје оде у Мисир. Дадић Адџ-ага остаде побједилац.

Неуспјеси босанског везира у овој борби са Дадићима, а исто тако и неуспјеси босанске војске против Србије и Карађорђа, поткопаше положај Ибрахим-паше те на везирство у Босну дође *Али-паша Силихтар*, који је у стамболу сматран као енергичнији и заузимљивији. Као год што је предузео јаче мјере против Карађорђа, тако је исто почео строжије радити и против Мостараца и против Адџ-аге Дадића. Како устанак под Карађорђем хваташе све веће и веће размјере то босанска војска не могаше ништа озбиљна радити против Србије док се не обезбједи од Дадића. Силихтар Али-паша још при свом доласку бјеше задовољан за се сигурног човјека *Кајтаза*, кога постави за муселима у Мостару. Овај дође у Мостар и ови га приме. Тек доцније, када Али-паша посла против мостараца *Илшир-пашу*, да казни бунтовнике и похвата Дадиће, он се показа у правој боји. Својом хитрином Илшир-паша некако мирно уђе у град и одмах отпоче гонити поједине присталице Дадићеве. Муселим Кајтаз поче пријетити да ће сваког за кућни праг објесити ко се усуди да крије бунтовнике. За тим, да ће све поробити попалити. Свијет се од овога прилично поплаши. За Дадиће наступи опасност. Сваког тренутка могли су непријатељу пасти у руке. Да би за овај тренутак избјегао опасности Адџ-ага с братом и присталицама избјегне у Метковиће. Из овог мјеста поче понова радити да растури патриотски жар и пожртвовање како код Срба мухамеданаца тако и код Срба хришћана, да се заједнички и сложено одупру овим носиоцима новог реда и

новог ропства како за једне тако и за друге. Кад Дадић све уговори и кад све припреми дође у Илиће. Народ га једва дочека. Одмах заметну борбу, проћерају Кајтаза, а овај с највећом опасношћу живота умакне у Столац. Силихтар Али-паша јако се расрди на њ' за неуспјех позове га у Травник и удави. Све ово могло се десити 1811. године Дадића кућа опет остаде побједилац и тако остаде све до 1813. године. Кад паде Србија, кад би заузет Биоград, дође ред и на Мостарце па и на Дадиће. Да би међу првацима у Херцеговини створили расцјеп, да би их завадили па онако завађене многе прваке лакше одвојили од Дадића, везир босански са својим присталицама многима даде пашалуке. Тако пашинске чиновне добише *Мустај-паша Сулејмановић*, *Омер-паша Сточанин*, *Ибрахим-паша Требињац* и *Дервиш-паша са Захума*. Овим начином одвоји ове од Дадића и Мостараца. Постигнувши ово везир спреми, како се прича, до седам паша, 25 капетана и војске до 30.000. Све то пође на Мостар. По наредби везирској Мустај-паша Сулејмановић пође с војском правце на Мостар, а још би наређено Омер-паши Сточанину, Ибрахиму Требињцу и Дервиш-паши да пођу у помоћ Мустај-паши. Мустај-паша дошавши до Жупањца отпоче водити преговоре са Мостарцима да му се предаду. Међу тим Дервиш-паша не хтједе чекати другове, нити сачекати на чеме ће се свршити преговори, већ удари на Благај, заузме га и ту се затвори. Мостарце овај поступак Дервиш-пашин јако раздражи. Они скоче, опсједну Благај а тако жестоко нападно на Дервиш-пашу, да им овај најпослије мораде предати утврђење. Међу тим и преговори се разбише. До успјеха се недође. Мостарци са Дадићима ријешеше се да напреду све своје силе. Непријатељи бјеху навалили са свију страна. Мостарци затворе све кланце, којима се могло доћи до Мостара. У планинске

кланце не бјеху намјештени само Срби мухамедовци већ и православни и католици. Везиру бјеше мало оно војске, што је отишло на Мостар, но нареди једну јаку чету посла и њу под предводништвом *наше Сребрнице* против Мостара. На такав поступак везиров озлоједе се Сарајлије те се листом дигну у помоћ Мостарцима. Стигну пашу Сребрницу у Гвранима на Неретви, потуку се с њим и погубе га а војску му растјерају, те се ова врати кући.

Међу тим бјеше већ настала и 1814. година. Између Мостараца и везирове војске већ се десило неколико крвавих сукоба. И за то вријеме везирова војска непрестано је повећавана, а редови Мостараца били су све ређи и ређи. Најпослије 21. априла пред Ђурђев-дан, послѣ једног крвавог боја, везирова војска потисне Мостарске храбре борце и уђе у Мостар. Дадићима не оста ништа друго но да бјеже из Мостара. Старији Адџ-ага, ајан умакне на Узарчиће више Блата Мостарскога у своју кулу са својим присталицама, а млађи умакне у Драчево својим шурацима *Ризванбеговићима* испод старе Габеле. Кад везирове присталице уђоше у Мостар, образоваше ратни суд да суде свима онима, који помагаху Дадиће. Зна се како су могли проћи сви они, који су дошли пред овај крволочни суд. А *Дадићи* изгибоше издајом. Тако млађи Дадић, Ахмет-ага погине заједно са својим шурацима *Ризванбеговићима* при вечери. У Мостару, по ријешењу ратног суда, одузето

је све имање породице Дадића, све им је порушено и темељ од куће раскопан. Поред тога, суд је ријешо да посијеку сваку мушку главу, која је од Дадића. И заиста би ову чувену кућу са свим утрли, да једна слушкиња не украде Мемеш-агина синчића *Махмут-агу* и неодведе крадом у Дреницу, те се од њега настави породица Дадића.

Ето тако је прошла ова чувена породица мостарска, давши четири вриједна и заузимљива поборника за независност Херцег-Босне. Они нису успјели као ни многи други, али су показали како се не гледа на вјеру, кад се ради за добро отаџбине. Они су пали. Земљу поносне Херцеговине оросили су својом јуначком крвљу, како само Србину доликује. Умрли су сва четири храбро, с надом да ће на њиховим гробовима нићи цвијеће узајамне братске љубави и слоге између Срба сва три закона.

* * *

Само да кажем још неколико ријечи:

Поменути Мемеш-агин син *Махмут-ага* одрастао је и доцније се оженио. Ако се не варам, овај Махмут-ага Дадић живио је све до аустријске окупације, а умро је послѣ окупације. Имао је два сина све ми се чини *Мемеш-агу* и *Али-ефендију*, који су и данас живи у Мостару.

Оволико могадох ја сазнати и наћи о овој чувеној мостарској породици. Ако има грешака или непотпуности, молим онога, који зна боље, нека исправи и попуни, бићу му веома захвалан.

ТАЈНА ЈЕДНОГ КОСТУРА

— Из „Студија за роман“ —

— Церома Церома —

Обесхрабрена нашом равнодуш-
ношћу киша престаде и ми из-
нијесмо столице на кров моје лађе
и почесмо посматрати како сије-
вају муње. За тим, што је врло
природно, наш разговор склизну на

тавне стазе, и ми стасмо причати о мрач-
ним и тајанственим странама живота.

Неке од тих прича вријече да
буду поново причане а неке не. За
ону што је направила највећи ути-
сак дужан сам благодарност Џефсону.

Ја сам био испричао један чудан догађај, који се десио баш мени самом. На име, једног дана сретнем једног човјека, за кога сам мислио да га добро познајем, премда га дуго година нијесам видио. Ми смо неко вријеме ишли заједно, а за тим се руковали и растали. Сјутра дан, кад сам срео једног пријатеља, испричах му како сам се састао с тим и тим, и тада чух први пут, да је тај човјек умро прије шест мјесеци.

Природно објашњење било је ово: ја сам примјенио два човјека, што се мени чешће дешава због мог рђавог памтења лица. Али чудновато је при томе било то, што сам ја, докле год смо ишли заједно, непрестано држао да је то онај, који је умро, и да његови одговори нијесу ни мало разбили моју заблуду.

Чим сам довршио, Џефсон, који ме је слушао замишљено, упита ме — вјерујем ли у спиритизам, у пуном смислу те ријечи.

— То је питање савјести — одговорих му. — Шта разумијеш ти под спиритизмом у пуном смислу те ријечи?

— Ево: вјерујеш ли ти да духови умрли не само да имају моћ да се поново и кад им је воља враћају на овај свијет, но да имају снаге и да раде, или, боље рећи, да изазивају радње? Допусти ми да ти наведем један нарочит примјер. Један мој пријатељ, спиритист, врло осјетљив али ни мало фантаст, причао ми је, да је сто, чијим је посредством дух једног умрлог његовог пријатеља општио с њим, једне ноћи, кад је овај сам био у соби, из властитог нагона полако прешао преко собе, пришао њему и притиснуо га уза зид. Сад, вјерујеш ли то, или не вјерујеш?

— Ја би могао вјеровати одговори Браун — али прије но што бих то учинио, желио бих да ме представиш томе твоме пријатељу, који ти је то причао. У опште, мени се чини, да је разлика између онога што ми зовемо Природно и онога што зовемо Надприродно само разлика између Обичног и Необичног. Што се тиче надприродних појава, ја држим да је нелогично сумњат у нешто за шта ми не можемо доказати да не постоји.

— Што се мене тиче — примјети Мак-Шомасе — ја још вјерујем у моћ духова да приређују најчудноватије забаве, али не вјерујем да то њима самим чини задовољство.

— Ти мислиш — рече Џефсон неразумљиво је зашто би један дух, који не би био, као што смо ми, везан никаквим конвенционалима обзирима, проводио своје вечери у заморној и детињастој забави са досадним друштвом.

— Ето, то баш не могу да разумијем — рече Мак-Шомасе.

— Ни ја — рече Џефсон. — Али ја сам мислио на нешто са свим друго. Замислите, један човјек умире а није му испуњена највећа жеља његовога срца. Вјерујете ли ви, да његов дух може имати моћи, да се опет на овај свијет врати, и да доврши своје прекинуто дјело?

— Хм! учини Мак-Шомасе. — Ако се мисли да је могуће да духови у опште могу имати још некаквог интереса за ствари овога свијета, онда је на сваки начин, паметније мислити да се они осјећају позвани за такве послове, но вјеровати да се они занимају извађањем простих играчака.

— Онда слушајте — одговори Џефсон, завали се у наслоњачу и одупре лактовима о наслоне. — Ју-

трос ми је, у болници, један стари француски лекар причао један догађај. Чињенице су не може бити простије. Све, што се о томе догађају зна, може се читати у извјештајима париске полиције од прије шесдесет и двије године.

— „Прича почиње једном великом неправдом, коју' је један човјек учинио једном свом ближњем. Каква је то неправда била, ја у ствари, не знам, али ми се чини да се с разлогом може претпоставити, да се тицала жене овога другога. Мени се то чини због тога, што је онај, коме је неправда била учињена, према преступнику био испуњен тако страховитом мржњом каква не прожиже често људски мозак, а такав огањ може жена да раздува.

„— Али то је само предпоставка. Сам преступ није ми тако битан. Човјек, који је учинио неправду, побјегне, а овај други стане га гонити. То је била трка са спуштеним уздама, јер је први био утекао за читав дан. Тркалиште је било — цио свијет, а награда — живога првога човјека.

„— У оно вријеме путници су били ријетки, те је лако било ухватити траг. Први, који никако није могао знати за колико је његов гонилац био далеко или близу, непрестано се надао да ће заварати траг, и одмарао се оvdје ондје. Други, који је непрестано знао за колико је први пред њим, није се нигдје одмарао. И тако је онај, који је пламтио мржњом, све више сустизао онога, кога је замузао страх.

„— У једној вароши гониоцу на његово питање одговорише: Синоћ око седам сати, господине.

— Седам, хм! То су још осамнаест сати! Дајте ми брзо да једем што год, док не промијену коње.

„— Сјутра дан у вече они су, по тачном рачуну, били један од другога далеко шеснаест сати.

„— Код једне швајцарске куће господин промоли главу кроз прозоре од кола и упита: Кад су, од прилике, прошла овуда једна кола, у којима је био један крупан, плав човјек?

„Један такав провезао се овуда јутрос рано, господине.

„Хвала, тјерајте! Даћу вам сто долара, ако прије сванућа прођемо кланац.

„А шта ћу ако коњи падну, господине?“

„Даћу вам два пут толико колико вриједе.

„Једног дана подиже главу човјек, кога је гонио страх и угледа пред собом отворена врата једне катедрале, уђе унутра, клече и поче се молити Богу. Он се молио дуго и свесрдно, јер човјек, сагнан у тјеснац, грчевито се хвата за сламку вјере. Он се молио да му гријехови буду опроштени и да се ослободи свога душманина. Неколико корака иза њега клечао је његов душманин и молио се Богу, али му се поглед упијао у његову жртву. Али пошто је молитва гониочева била само молитва благодарности, она је била кратка, тако да је овај први, кад се осврнуо, како лице његовог душманина, управљено правце њему, одсјева подругљивим осмјехом. Зато он и не покуша да устане, већ оста као прикован погледом сатанске радости, која је сијевала из очију његовог гониоца. Овај, послвије неколико тренутака, поче лагано прилазити ономе првоме. И тада, у тренутку кад је човјек, коме је била учињена ужасна неправда, блажен што је близу свога циља, стао иза човјека, који га је

тако крвнички увриједио, са торња катедрале чуше се на један мах звона и срце гониочево на један пут стаде и он наузнак паде мртав. Око уста оста онај подругљив осмјех.

„Тако је он ту лежао.

„Тада устаде онај други, изађе из цркве и благодари Богу.

„Шта је било с лешом онога што је остао у цркви, није се никад дознало. То је био леш некаквога странца, који је напросио и умро у цркви. Нико га није познавао, и нико није ни тражио његов леш.

„Године су биле протекле, и онај што преживље трагедију, постаде угледан и ваљан грађанин и врло чувен научник.

„У његовом лабораторијуму било је пуно ствари потребних за његова испитивања. Прије свега у једном углу био је један људски костур. То је био врло стар и већ често пута поправљан костур, који се једнога дана сруши у прашину.

„Научник је морао купити нов, и он оде једном трговцу, кога је добро познавао, једном омаленом старцу, чије је лице било као од пергамента и који је у близини Нотр-Дама имао прљав дућан, из кога никад ништа није било продато.

„Али тај омален старац, који је имао кожу као пергаменат, имао је баш оно што је научник тражио, — изванредно фини и лијепи пропорциониран костур. Господин нареди, да му се костур још исто по подне пошље и намјести у његов лабораторијум.

„Трговац је одржао ријеч. Кад је господин те вечери ушао у свој лабораторијум, костур је већ био намјештен на мјесту онога пређашњег.

„Научник сједе, на столицу са високим наслоном, за сто за писање и хотијаше да прибере мисли. Али

су његове мисли биле немирне и волиле су да путују, увијек у једном одређеном правцу. Он, онда, расклопи једну дебелу свеску у фалицу, и поче да чита. Он је читао о једном човјеку, који је једном учинио неку неправду па побјегао, а овај други гонио га. Кад научник видје шта је почео читати, он, љутито, склопи књигу, устаде, приђе прозору и погледа напоље. Он угледа пред собом унутрашњост неке велике катедрале, коју су обасјавали сунчани зраци и на чијем је поду лежао некакав мртав човјек, с подругљивим осмјехом око усана.

„Рече сам себи да је будала и окрете се, осмјехнувши се. Али је тај осмјех био врло кратак, јер му се учини као да се у соби смије неко други. На један мах он стаде као укочен, као прикован за под, и ослушну за тренут, па онда очима потражи угао, из којег му се бјеше учинило, да је дошао онај тон. Али она бијела ствар, која је тамо у углу стајала, костур, само је зјапила мраком.

„Он обриса хладан зној са руку и чела, и изиђе из собе.

„Два дана није улазио у лабораторијум. Трећег дана он укори себе сама да се понаша као хистерична дјевојка, отвори врата и уђе. Да би самог себе постидио, он узе лампу у руку, оде костуру и поче га испитивати. Гарнитура костију, која кошта три стотине динара! Је ли он дијете да се боји још такве лутке!

„Он подиже лампу у вис и посматраше лубању, која се кезила. Пламен лампе залелуја, као да из лубање дуну лаган дах.

„Он то објасни тиме, што су кућни зидови стари и испуцали, те однекуд ветар душе. Он понови то објашњење одступајући натрашке.

Кад је дошао до стола за писање, он сједе на столицу и тако се грчевито ухвати за наслоне, да му прсти побјелише. Покуша да ради, али празне очне дупље у лубањи што се кези, као да су га привлачиле. Он скочи и, борећи се с искушењем, хтједе утећи из собе вичући. Али кад се, у страху, осврте, он пред вратима виде један велики покретни заклон. Он га узе, рашири га, и метну пред костур тако, да га није могао видјети, а ни костур њега. По том сједе да ради. Он нагна себе да, за неко вријеме, гледа књигу, која је била пред њим. Али, напошљетку, њему није било могућно даље се савлађивати, и он пусти поглед да лута.

„Можда је то била халуцинација, а можда је и заклон био тако намјештен, да је лако било могућно преварити се. Ма како било, тек је он на један мах угледао једну кошчасту руку, која се промолила иза заклона, и он цикну и паде у несвијест.

„Укућани дотрчаше, подигоше га изнесоше из лабораторијума и метнуше у постељу. Чим је дошао себи, он одмах упита: гдје су нашли костур да стоји, гдје је био костур кад су они ушли у собу. А кад му они рекоше, да су костур видели на оном истом мјесту на коме он обично стоји, кад они на његове луде и непрекидне молбе морадоше поново отићи у лабораторијум да још једном виде да се нијесу преварили, па се вратише с осмјехом рђаво прикривеним, он је мирно слушао како они говоре о сувишном напрезању у раду, о нужној промјени и одмору, и рече, нек раде с њим што год хоће.

„И тако лабораторијум мјесецима оста затворен.

„Једне хладне јесење вечери он откључа лабораторијум, уђе унутра и за собом закључа врата. Пошто је запалио лампу он прикупи инструменте и књиге око себе, и сједе на столицу с великим наслонима. Али чим сједе, он осјети стари страх. Но овога пута хтио је да се савлада, пошто по то. Његови нерви били су сад јачи, а глава трезвенија. Он је хтио да се бори против овог лудог страха. Он оде вратима, закључа их још једном па извади кључ и баци га у други крај собе, гдје он са звекетом паде међу боце и судове.

„Доцније, кад је његова стара газдарица пошљедњи пут пролазила кроз кућу, она куцну на његова врата и пожели му лаку ноћ, као што је то увијек чинила. У први мах она не доби одговора. То је уплаши и она куцну јаче и викну гласније. Послије тога чу одговор „лаку ноћ“.

„О томе она једва да је даље промишљала, али се послјије сјети, да је глас, који јој је одговорио, чудно звечао, као зврјање сата. Кад је покушала да тај глас опише, она је рекла: тако би, од прилике, говорила каква статуа.

И сјутра дан изјутра врата на лабораторијуму била су закључана. То код господина није било ништа необично; он је, понекад, радио по цијелу ноћ, па би продужавао и пошто сване. Због тога се томе није нико чудило. Међу тим, кад се смрачи и кад он још не изиђе, скуп се његова послуга шапћући пред вратима и разговараше о ономе шта се десило прије неког времена.

„Они су ослушкивали, али нијесу чули ништа. Задрмаше вратима и викаше га. За тим почеше ударати песницама по вратима, али се из собе не чу ништа.

„То их узнемири и они ријешеше да силом развале врата. Врата најзад попустише и они уђоше унутра.

„Он је сједио на столици с високим наслонима у правој и дрској пози. У први мах помислише, да је

умро у спавању. Али кад приђоше ближе, и кад га обасјаше свјетлошћу, они видјеше оловне трагове коштанних прстију око његовог гркљана; у очима његовим видио се израз ужаса, као што се врло ријетко виђа у људском погледу.“

Harry.

ИЗ ШАНФОРОВИХ

„МАКСИМА И МИСЛИ“

Када човјек хоће да постане филозоф, не треба да га обесхрабре прва жалосна открића која је учинио у познавању људи. Да их позна, потребно му је да савлада незадовољство због тијех открића, као што анатом савлађује природу, органе и гађење, да би постао способан у својој вјештини.

— Прост човјек, просјак, може да допусти да га презиру, а ипак да није подао човјек, ако се то презирање тиче само његове спољашности. Али допусти ли тај исти просјак да се вријеђа његова савјест, па ма то чинио први суверен Европе, тада постаје исто тако низак својом особом као и стањем у коме је.

— Мора се признати да је немогућно живјети у отменом свијету, а не бити свремена на вријеме глумац. Поштен човјек разликује се од ниткова у томе, што је поштен човјек глумац само када мора, да би се уклонио од какве опасности, док нитков сам тражи прилике.

— Ја знам људе који су били обдарени само простим здравим разумом, без велике ширине и узвишености духа, али тај прости разум био им је довољан да правилно оцијене таштине и глупости људске, да им улије осјећај личног достојанства, и да их оспособи да оцијене тај исти осјећај код другог. Знају жене, са којима је готово исти случај, које је истинит осјећај, које су израна осјетиле, довео

до истијех идеја. Из ова два опажања изилази, да су они, који дају велику цијену тим таштинама, тим глупостима људским, пошљедње врсте рода људског.

— Већина племића подсећа на своје претке онако као што талијански *cicerone* подсећа на Цицерона.

— У Библији је лијепа алегорија о дрвету познања добра и зла које је узрок смрти. Шта друго хоће да каже тај симбол но да, када се уђе у суштину ствари, губитак илузије доводи душевну смрт, то јест, подпуно интересовање о свему оном што се тиче и занима остале људе.

— Мишљење је утјеха у свему, и лијек од свега. Ако вам је каткад и нанијело зла, тражите од њега лијек од зла које вам је нанијело, и оно ће вам га дати.

— Не може се тражити да у модерној историји има неколико великих карактера, и човјек не може да појми како су се могли створити: ону ту изгледају као пренешени, изгледају као каристиде у приземном спрату.

— Има глупости добро обучених као што има глупака врло лијепо одјевени.

— Да је неко рекао Адаму, сјутра дан по смрти Авељевој, да ће послје неколико вјекова имати мјеста, гдје ће се, у кругу од неколико квадратних миља, налазити скупљених и нагомиланих седам или осам стотина хиљада људи, да ли би

он могао и помислити да те множине хиљада могу живјети заједно? Зар не би још страховитије замишљао све злочине и гнусобе што се ту чине? То је рефлексија којом се човјек може тјешити због зала која неизбежно иду уз те чудне заједнице људске.

— У крупним стварима људи се показују онакви како им се допада да се покажу; у ситним стварима показују се онакви какви су.

— Шта значи то филозоф? То је човјек који износи природу на супрот закону, разум обичају, своју савјест јавном мњењу, своје суђење заблуди.

— Не бити ни у чијој руци, бити *човјек свога срца*, својих начела, својих осјећања: то је ствар коју сам најређе виђао.

— Ви питате како се долази до богатства? Погледајте шта се дешава у партеру једнога позоришта, онога дана када има навале. Како једни остају позади, како први уступају, како су пошљедњи понесени напријед. Та је представа тако тачна, да је ријеч која је изражава прешла у народни језик. Народ богаћење назива *прогурао се*. *Мој син, мој синовац се прогурао*. Поштени људи веле: *унаприједити се, напредовати, досијети*, ублажени изрази који уклањају споредну помисао о сили, насиљу, суровости, али који ипак одржавају главну помисао.

— Природа је хтјела да има илузија и за паметне људе као за глупаке, да не би паметни људи били и сувише несрећни својом памећу.

— Најизгубљенији је онај дан када се човјек није смијао.

— Када се човјек учи да упозна зла природина, он тада омрзне смрт; када се учи да позна зла друштвена, тада омрзне живот.

— Нада је варалица која нас без престанка вара. Што се мене тиче, за мене је срећа почела тек онда када сам наду био изгубио. Ја бих на вратима

раја рађе ставио онај стих који је Данте поставио на вратима пакла:

Lasciate ogni speranza, voi ch' entrate.

— Између духовита човјека, рђава по карактеру, и духовита човјека, добра и поштена, иста је разлика која је између убице и отмена човјека који добро влада оружјем.

— Слава доводи поштена човјека често у иста искушења у која и богатство: то јест и слава и богатство натјерују човјека да прије, но што дође до њих, ради или подноси ствари недостојне свога карактера. Неустрашиво честит човјек одбацује подједнако и једно и друго, и завија се у таму или сиротињу, а каткад у обоје.

— Мало је људи с великим карактером који немају нечега романтичног у глави или у срцу. Човјек који потпуно тога нема, ма како поштен, ма како духовит био, јесте према вјештом карактеру оно што је умјетник, у осталом врло способан, али који не тежи никако ка идеалу лијепога, према умјетнику генијалном човјеку који се спријатељио са идеалом лијепога.

— Мало је порока који сметају једном човјеку да има много пријатеља, као што му могу сметати врло велике врлине.

— Живот је болест, коју нам сан олакшава сваких шеснаест часова; то је палистив: смрт је само лијек.

— Ја не разумијем мудрост без неповјерења. Библија каже да је почетак мудрости страх од Бога; ја држим да је почетак мудрости страх од људи.

— Човјек без начела обично је човјек без карактера: јер да је рођен са карактером, морао би осјетити потребу да себи створи начела.

— Мора се признати, да, ако човјек хоће да буде срећан у осталом свијету, мора да умртви извјесне стране своје душе.

— Глупост не би била потпуно глупост, када се не би плашила духовитости

Порок не би био потпуно порок, када не би мрзио врлину.

— Са идејама људским исти је случај као и са картама и другим играма. Идеје које су некада сматране за опасне и врло дрске, данас су постале опште и готово тривиалне, и сишле су до људи, који су њих мало достојни. Неке од идеја које ми називамо дрским, наши потомци сматраће као млаке и опште.

— Човјек је срећан или несрећан због гомиле ствари које се не виде, које се никако не кажу и које се не могу казати.

— Када чујем гдје се тврди да су најнеосетљивији људи и најсретнији, ја се сјећам индијске пословице: „Боље је сједити него стајати, боље је лежати него сједити, али од свега тога најбоље је бити мртав.“

— Најбогатији међу људима јесте штедиша: најсиромашнији — јесте тврдица.

— Предрасуда, таштина, рачун: ето шта влада свијетом. Онај који је за путовању свога владања узео разум, истину, осјећање, нема готово ничега заједничког са друштвом. У самоме себи он треба да тражи и нађе готово сву своју срећу.

— ... Ако се испуни сан филозофа који вјерују у усавршљивост друштва, шта ли ће рећи потомство када види да је требало толико напора да се дође до резултата тако простих и тако природних?

— Друштво је састављено из два велика сталежа: из оних који имају више ручка но апетита, и из оних који имају више апетита но ручка.

— Многи дворани омрзнути су без користи по себе, они су дворани само ради задовољства да буду дворани. То су гуштери, који од пењања, нису ништа друго добили до што им је реп прекинут.

— Свијет и друштво личе на библиотеку у којој на први поглед све изгледа у реду, јер су књиге поредане по формату и величини свезака, али гдје је у ствари

све у неред, јер ништа није уређено по реду у наукама, по садржини и писцима.

— Најбесмисленији обичаји, најсмјешније етикете, у Француској и свуда на другом мјесту под заштитом су ријечи: *такав је обичај*. То је баш иста ријеч којом одговарају Хотентати, када их Европљани питају, зашто једу скакавце, зашто ждери ваши којима су покривени. Они често тако одговарају: *Такав је обичај*.

— Да, човјек када ваља да разумије ствари, треба да узима ријечи у смислу противном који им се даје у мјесту. Мизантроп, на примјер: то значи филантроп; рђав Француз, то значи добар грађанин који показује извјесне страховите злоупотребе; филозоф, обичан човјек, који зна да су два и два четири, и. т. д.

— Када човјек хоће да се допада у отменом друштву, он мора да се ријеша да га уче стварима које зна, људи који те ствари не знају.

— Људи који се познају у пола, не познају се; ствари које се знају у три четвртине, не знају се. Ове двије рефлексije довољне су па да се оцијене готово све бесједе које се држе у свијету.

— Духовит човјек изгубљен је, ако са духовитошћу нема и енергију карактера. Када човјек има Диогенову лампу, треба да има и његову батину.

— Нико нема више непријатеља у отменом свијету од отворена, поносита и осјетљива човјека, који људе и ствари узима за оно што су, а не за оно што нису.

— Природа ми никако није рекла: не буди сиромаш; још мање: буди богат; али она ми кличе: буди независан.

— Когод нема карактера, није човјек: он је створ.

— Готово сви људи су робови, из истога разлога који су Спартанци приписивали ропству Персијанаца: зато што не знају изговорити ријеч *не*. Знати изговорити ту ријеч и знати живјети сам,

два су једина начина да човјек сачува своју слободу и свој карактер.

— Плаше се бујних странака; али јадним душама и срчаним карактерима приличи да се одмарају у крајности.

— У стварима осјећаја оно чија се вриједност може одмјерити, нема вриједности.

— Љубав је као и заразна болест: што их се човјек више плаши, више им је изложен.

— Заљубљен човјек јесте човјек који хоће да је љубазнији но што може, и ето због чега су готово сви заљубљени смијешни.

— Љубав, онаква каква постоји у друштву, није ништа друго до измјењивање двију фантазија и додир двају епидерма.

— Каже се да у политици паметни људи немају успјеха: то би се исто могло примјетити и у галантерији.

— Природњаци веле, да у свима животињским фелама дегенерација почиње од сељака. Филозофи могу у цивилизованом друштву примјенити то опажање на морал.

— Брак долази послје љубави, као што дим долази послје ватре.

— Најразумнија и најодмјеренија рјеч која је икада била речена у питању неженства и брака јесте ова: „Ма шта учинио, кајаћеш се . . .“

— Виђао сам људе који уживају глас честитих људи, виђао сам одлична друштва, како се диве срећи госпођице . . ., младе дјевојке, лијепе, духовите, ваљане, коју је постигла та велика срећа да постане жена Г. . . ., старца болесна, одвратна непоштена, глупа, али богата. Ако и једна ствар карактерише један бесраман вијек, то је такав предмет триумфа, то је смијешна страна такве радости, то је прекретање свију моралних и природних идеја.

— У љубави, све је истинито све је лажно; и то је једина ствар у којој човјек не може рећи бесмислицу.

— Писац, човјек од укуса, јесте међу овом блазираном публиком, што и млада жена у средини старих развратника.

— Философија открива корисне врлине морала и политике, рјечитост их чини популарним, пјесништво их тако рећи ствара пословичним.

— Успјеси рађају успјехе, као што новац рађа новац.

— Готово је немогућно да један филозоф, један пјесник, не буде мизантроп; прво, што их њихов укус и таленат вуче ка посматрању друштва, проучавању које стално жалости срце; друго, што друштво никада не награђује њихов таленат (срећа ако још није и кажњен!) и то удваја њихову наклоност ка меланхолији.

— Многи књижевници мисле да воле славу, а у ствари воле саму таштину. То су двије сасвима различне ствари, чак и противне: јер једна је сићушна страст, а друга је велика. Између таштине и славе иста је разлика која је између будале и заљубљена човјека.

— Дјела, која један писац ради са задовољством, често су најбоља, као што су дјеца љубави најљепша.

— Шта мари ако је на пријестолу Тиберије или Тит, ако има Сејане за министре.

— Краљеви и попови, гонећи у Наприну самоубијства, хтјели су да осигурају трајање нашег ропства. Она хоће да нас држе затворене у тамници без излаза, као они злочинци, код Дантеа, који су зазидали врата на затвору у коме је био затворен несрећни Уголин.

— Само историја слободних народа достојна је пажње; историја народа потчињених деспотизму само је збирка анегдота.

Јован Скерлић.

К Н Е З С Р Е Б Р Н И

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја.

С руског преводи Вукосава Иванишевићева.

(НАСТАВАК)

Глава XXXIII.

КОРЈЕН БАСМАНОВЉЕВ.

Валуду је Маљута испитивао у тамници Вјаземскога, и на муке га метао — овај ни једне ријечи не изустии. Можда из презрења, из поноса, или што му је живот омрзнуо, он не хтједе порицати клеветање Басманова, да је хтио цара издати, нити каза, да је самога Басманова затекао у млинара.

По царевој наредби млинар већ бјеше затворен.

Басманову се окренуло на боље. Изгледаше да је цар према њему милостивији, чешће се с њиме шалио и разговарао. а Басманов то приписиваше тирлићу-трави, коју је једнако о врату носио. Он је сада био још охолији, јер је погубио једнога супарника; није знао да је млинар ухваћен, а мислио је, да га цар опет воли. Зато му је право у очи гледао, шалио се са царем, и чешће му дрско одговарао. Све је ово Грозни трпељиво сносио.

Једанпут послјије обичне службе, цар сврати у надзорникову ћелију. С њиме су били сви љубимци, и оба Басманова, само не бјеше Маљута. Клањајући се до земље игуман им изнесе меда, млијека и свјежих јаја. Цар је био особито расположен, пробао је од свакога јела, са свима се шалио а особито са Басмановим, тако да се овај још више увјерио у надприродној моћи тирлића.

У то се зачу коњски бахат.

— Тодо — рече Јован, — хајде, види ко је оно?

Басманов дође до врата, која се отворише и улезе Маљута Скуратов. На лицу му се огледала тајанственост и нека злобна радост.

— Уђи Маљута! — рече му љубазно цар. — Какве ли нам гласове доносиш? Маљута погледа цара, затим приђе иконама и стаде се крстити.

— Одакле долазиш? — упита Јован, чинећи се да ништа не зна.

Али Маљута не брзаше са одговором, него се најприје цару поклони, па онда приђе игуману.

— Благослови оче! — рече он клањајући се, и бацајући злобан поглед на Басманова, да овоме срце залупа.

— Одакле долазиш? — понови Јован, и намигну на Маљуту.

— Из тамнице, господару, испитивао сам врачара.

— Е, па шта? — упита цар и погледа на Басманова.

— Све нешто мрмља, тешко је разумјети. Једино смо разумјели, кад стадосмо жглобове изврћати: „Није ми сам Вјаземски долазио, него и Басманов Теодор Алексијевић, узео је у мене коријен и носи га о врату.

Басманов се промијени у лицу.

— Господару, — рече он, што може мирније, — сигурно ме облагао, што сам га издао твојој царској милости!

— А кад му стадосмо пржити табане — продужи Маљута — тада прописа, да је Басманов узео коријен с намјером, да теби до главе дође.

Басманов се заљуља под грознијем царевим погледом.

— Баћушка — царе! — викну он — како можеш слушати млинара. Та да сам се ја с њиме знао, не бих га теби издао.

— А ево, видићемо. Одапни капут, да видимо, шта ти је на врату.

— Шта може бити осим крста и иконе, господару! рече дркћући Басманов.

— Отпучи капут! рече цар.

Басманов учини по царевој заповиједи.

— Изволи! рече он и даде Јовану ланчић са иконицама.

Али цар осим ланчића, опази му на врату и свилени гајтан.

— А шта је ово? упита он, вадећи му сам гајтан.

— Ово . . . ово је, господару, мајчин благослов.

— Да видимо тај благослов! Јован предаде крпицу Грјозноме, и нареди да је распара. Овај је распара ножем, и изасу нешто на сто.

— Охо! А шта је ово? упита цар, и стаде љубопитљиво разгледати некакве корјенчиће, помијешане са жабјим кошчицама.

Игуман се прекрсти.

— Је ли те овим благословила мајка? упита подругљиво Јован.

Басманов паде на кољена.

— Опрости, господару, робу твојем! мољаше преплашени Басманов — Видећи да ме ти не волиш, мени се срце цијенало од бола. Зато измолих у млинара овај корјен. Ово је тирлић трава, господару. Млинар ми га је дао, да ме ти опет заволиш, а ништа рђаво замишљао нијесам, вјеруј!

— А жабје кости? упита Јован, наслађујући се страхом мрскога му Басманова.

— О костима ништа нијесам знао, господару!

Цар се окрену Маљути.

— Ти ми рече: врачар је рекао, да ми Басманов о глави ради, је ли?

— Јесте, господару!

— Е па добро, Тодо! — рече цар. Треба те суочити са врачаром. Треба те казнити, да не рекну: цар само кажњава бојаре, а своје неће ни да прстом дотакне.

Басманов му обгрли кољена.

— Сунце моје јасно! викаше он — свијету мој, господару, не губи ме, сунце моје, мјесече мој, соколе! Сјети се, како сам те вјерно служио!

Јован се окрену.

Басманов у очајању обгрли оца.

— Оче мој! Моли господара, да се смилује, да дарује живот робу својем. Ја пристајем да будем и дворска будала, само да цара служим.

Али у тврдоме срцу старога Басманова не оста ни један очински осјећај. Он се само бојао царева љутине.

— Даље! викну он, и одгурну сина. — Даље несрећо! Ко цару не мисли добро, није ми син. Хајде онамо, куда те шаље његова царска милост.

— Свети игумане! зајеца Басманов и стаде се на кољенима влачити до игумана. — Свети игумане, моли господара!

Али игуман гледаше у земљу, и дркташе цијелим тијелом.

— Остави оца игумана! рече Јован хладно. Ако требало он ће ти одслужити један парастос.

Када Басманов увиђе, да се нема више у што надати, да ће га грозно почети мучити, и најпослије погубити, он се прибра. Она првашња одважност поврати се. Он трехну својом лијепом главом, исправи стас, и дрско се насмија.

— Премилостиви господару! Ево ја идем по твојем налогу на муке и смрт. Дај, да ти рекнем пошљедње хвала, на твојој доброту. Ништа зло нијесам смјерао, а грехови су нам једнаци, заједно смо радили. Кад ме изведу на губилиште, све ћу казати народу. А ти, игумане, слушај моју исповијед!

Не дадоше му довршити, него га свезаше, и Маљута га одмах одведе у тамницу.

— Видиш оче! — рече Јован игуману. — Видиш, колико имам непријатеља. Па моли Бога за ме грешника! Моли да довршим моја праведна дјела, да искорјеним издају.

Цар устаде, прекрсти се и приђе игуману, да га благослови.

Сва га братија са страхом испрати до манастирске оgrade. Царска пратња оде, изгуби се у прабини, изумрије пошљедњи олјек коњскијех поткова, а калуђери још дуго стајаху погнуте главе.

Глава XXXIV.

Лудин капут.

Тога јутра дођоше Морозову царске слуге и зовнуше га на ручак код цара.

Кад Морозов улезе, палата бјеше препуна опричника, а сто постављен. Он опази, да ни један бојарин осим њега није позват, и разумједе, да му цар чини особиту почасти. Зазвонише звона, затрубише трубе, и у палату улезе Јован Грозни, нешто веселији него обично, а за њиме ахримандрит Левкије, Василије Грјазној, стари Басманов, Борис Годунов и Маљута Скуратов.

Поклонивши се свима, цар сједе на своје мјесто, па онда сви остали по чину и старјешинству. Остаде једно празно мјесто ниже Годунова.

— Сједи, бојарине Дружина! рече цар, показујући на празно мјесто. Стари се бојарин у лицу промијени.

— Господару, — рече он — како је Морозов до сада чинио, чиниће и од сада. Стар сам, господару, да примам нове обичаје. Метни ме опет под немилост, отјерај испред очију, али ниже Годунова сјести нећу!

Сви се зачуђено погледаше. Као да је цар очекивао овај одговор.

— Борисе, — рече он Годунову — назад двије године за овакав исти одговор предао сам ти главом бојарина Дружину. Али како видим треба друкчије радити. Чини ми се, да од сада не ћемо ми бојарима, него они нама заповиједати. Сигурно, ја више нијесам у своме дому домаћин. Требаће ми сиромашку покупити оно мало хаљина, па бјежати гдје год подале. Протјераће ме богаљи из Слободе, као што ме и из Москве протјераше!

— Господару, — рече смјерно Годунов, желећи да избави Морозова, — ти дијелиш мјеста, а не ми. Стари се људи тврдо држе старине, и ти се не љути на бојарина, што пази на то. Ако допушташ,

господару, ја ћу сјести ниже Морозова: за твојим су столом сва мјеста лијепа.

Он хтједе устати, али га царев поглед задржа на мјесту.

— Бојарин је заиста стар! рече цар хладно.

Сви су очекивали, шта ће се збити, како ли ће издушити царева љутина?

Спољашњи изглед био је миран, али доброме посматрачу упало би у очи на царевоме лицу олако играње мишића — предзнак буре.

— Јесте, — продужи мирно Јован — бојарин је заиста стар, али му је памет сувише млада. Воли да се мало више шали. И ја се такођер волим шалити, и када нијесам у послу и молитви — не бјежим од забаве. Али од како ми умрије дворска луда Ногвећ, нема ко да ме весели. Видим, да се Дружини допао тај занат, ја га од данас проглашујем за дворскога луду, шаљивчину, и јесам му на божијем суду обећао, да га нећу заборавити. Дајте овамо Ногћев капут, и обуците га на бојарина!

Мишићи на царевоме лицу чешће заиграше, али глас оста и даље миран. Морозову бјеше, као да га је гром убио. Лице му поблиједи, крв јурну у срце, очи се засвијетлише, обрве заиграше, па се онда тако грозно скупише, да је био страшнији него Грозни. Он још не вјероваше својим ушима, он сумњаше, да ће цар тако јавно увриједити и понизити старога Морозова, поноснога бојарина, чије су се заслуге и јунаштва свуда прочуле. Он уприје у Јована непомичан, питајући поглед, као да очекиваше, да ће се цар предомислити и узети ријеч натраг. Али по царевоме знаку диже се Василије Грјазној и диже шарени капут, учињен од разних небројених закрпа, куглица и звонца.

— Облачи бојарине, — рече Грјазној — велики те господар удостојава своје милости, и шаље ти капут са леђа покојнога свога будале Ногћева.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ СРПСКОГА НАРОДА

Свадбени обичаји Мухамеданаца У ХЕРЦЕГОВИНИ

пише Осман А. Ђикић.

I ПРОШЊА.

Било да момак загледа дјевојку, било да његови родитељи сами му је изаберу, постоји просидба или прошња, која се врше пошто у младожењиној кући буде све споразумно. У прошњу се спреми обично жена, која је или у роду, или у блиском комшилуку просиочеву, а која је у дјевојачкој кући позната. Просилац може бити и мушко, само у том случају треба, да је у сродству с дјевојачком фамилијом, јер иначе не може доспјети у дјевојачку кућу: а код оца, односно старијег брата, амице, или каква било старатеља дјевојачког, прошња се не врши.

Овдје ћу узети женску, која иде дјевојачкој матери (маћехи, тетки и т. д.), да проси дјевојку, но овако поступа и мушки, кад је просилац. — Просилица дође у кућу дјевојачку, па пошто се по обичају, мало проћерета, пријеђе на ствар, и описавши најприје стање и поштење момкове фамилије, а за тим пријеђе на чедност и доброту његову и заврши, своје причање ријечима: „И дођох, да запросим руку (име дјевојачко) за (име момково), а молим господара Бога (ћелле шануху), да ова женидба, ако била корисна (хаирли), била и суђена, а ако не била, нека их обоје Халик сачува од ње!“

Дјевојачка мати, или пристала или не пристала на ту свезу, рекне јој да ће се споразумјети с дјевојачким оцем (оћухом, амицом), те да ће послати хабер (одговор) кроз заказано вријеме. До неколико дана пронесе се потпуно глас у момкову кућу да ће дјевојку родитељи дати, или не. Ако не ће, обично се више и не шаљу просиоци, а ако се чује, да ће дјевојку ро-

дитељи (старатељи) дати, шаље се на ново она иста жена с аманетом (заруком), који се састоји од једног прстена и неколико дуката. (Каквоћа и сума дуката зависи од стања момачког).

Кад просилица дође у дјевојачку кућу, дјевојка се од ње сакрије, да је не види. Пошто просилица попије каву и лимуну, онда послје малко обичног разговора, запита за одговор. Кад јој дјевојачка мати дадне одговор и пристајање на ту свезу, просилица извади аманет и метне јој га у длан, који она прикрије рукавом од антерије (горње хаљине). Тада се просилице донесе дјевојачки аманет и дарови младожењи и његовој фамилији. Дарови су обично: момку, оцу му и матери по бошчалук (бошчалук је: гаће, кошуља, домбак (свитњак) и чеврма), браћи му чеврме, а сестрама јеменије, (шамиије, пешкир за главу). Од куће младожењине се сада урече нићах (вјенчање).

II. НИЋАХ.

Вјенчање је код Муслимана сасвијем просто и без икаквих церемонија. Изаберу се како од младожењине, тако од дјевојачке стране по два човјека, који као већили (заступници) оду пред кадију, гдје сврше вјенчање на сасвијем прост начин.

Кадија запита три пута ону двојицу, који заступају дјевојку, да ли они дају дјевојку, а ону пак двојицу, што су младожењини заступници, да ли је примају (исто по три пута). Кад добије од обојих јасан одговор, онда сврше вјенчање, пошто прочита неке молитве (дове). Сада се направи уговор за нићах. То је нека сума новаца, коју младожења уговори дати својој жени, ако би се, којим случајем, распустили. Ова сума даје се према стању женичеву, а установљена је, мислим, највише зато, да се не би раздвојили, без каквога вишег узрока. По свршењу вјенчања трчи мушту-

лугџија, (вјесник), како ђевојачкој, тако и младожењиној кући и каже, да се вјенчање свршило, за које добије од дјевојке дар (муштулук) чеврму, а од младожење бакшиш у новцу.

III.

СВАТОВИ.

Од стране младожењине урече се и дан сватова.

У очи тога дана буде у младожењиној кући породични савјети, на који се искупи сва ближа акреба (својта, родбина) његова, те изберу: ђевер-башу ђеверове, јенђије, (јенђе) селам-агу и старог свата. Ови се сви изаберу готово од својте младожењине. За ђевер-башу и ђеверове изаберу се браћа и рођаци младенчеви. За јенђију једну, буде изабрана невјеста, или стрина, тетка и т. д., а друга јенђија буде обично слушкиња или која сиромашнија комшиница. Селам-ага је старији човек, јаран младожењевог оца (стрица и т. д.).

На дан поласка искупе се сви сватови у кућу младенчеву, одакле поћу. Из младожењине куће шаље се *комора* која носи дјевојци двоје хаљине: једне су свилене, а састоје се од кратке антерије, јечерме, димија, прекривача и жутих чизама. Друге су златне и састоје се од друге антерије, јечерме, прекривача и папуча. За обоје хаљине шаље се још и доња рубенина: гаће, кошуља и домбак. Прве хаљине служе за пут, а горње за оправу. На комори се још шаље из младожењине куће сепети (2 велике кошаре) череза (суво грожђе), кна, (боја за руке и ноге) и један комад црвена свилена платна, за тим једну пасму ланених и једну свилених конаца, и један мосур златних. Ово иде за сватовима и гони један кириџија. Сватови као 'но ти сватови. Попијева се танко гласовито, а пушке попуцкују! Еј, завали, док их бјеше!

IV.

ДОЧЕК СВАТОВА ДЈЕВОЈАЧКОЈ КУЊИ.

Пред сватове изићу до изван вароши, ако је младожења из другог мјеста а ако

се дјевојка удаје у истом мјесту до пред кућу, дјевојчини рођаци, браћа и комшије. Ако су пак свати из другог мјеста, те кад требају преноћити, онда се сватови раздијеле и оду једни у куће дјевојачких рођака или сусједа, који су се за то већ прије припремили, а у дјевојачку кућу, дочека их пјесма скупљених дјевојака из родбине и комшилука дјевојачке куће.

Пјесма је та:

Сунце јарко на заходу
 Хоће да зађе, —
 Наша Ајка¹⁾ у походу,
 Хоће да пође.
 Хеј наша Ајка у походу . . . .
 хоће да пође.

(Потоњи стих је рефрен који се отпјева послѣ сваке строфе).

Уставља је мила мајка,
 Да још не иде;
 Богме хоћу, мила мајко,
 Бит ми не море.
 Хај, богме хоћу, мила мајко,
 Бит ми не море.
 Ја ћу млада са сватовим,
 Лијепо ми је!
 Наша Ајка у походу,
 Хоће да иде,
 Уставља је мили бабо,
 Да још не иде, итд.

Овако се припијевају сви чланови породице из које се удаје дјевојка. Ова пјесма тече кроз цијело вријеме, док су сватови у дјевојачкој кући.

Чим се сватови намире, јенђија захтијева од дјевојачке матере да јој изведе дјевојку обично ријечима: „Дај нам, изведите оно, по што смо се довде замучили, да видимо, јесмо ли се имали рашта замучити!“ На ово се дјевојка матери учини, као да и не чује, те док јенђија понови исте ријечи по трећи пут, сада она намигне на двије младе жене, које су за тај случај ту. Ове жене су обично жене браће дјевојачке, ако их има, и ако су ови већ

¹⁾ Или како већ било име дјевојци која се удаје.

ожењени. У другом пак случају буду то двије младе жене њезине најближе својте. Ове двије жене уведу испод руке дјевојку, која је прекривена црвеним дуваком (велом) преко лица, пред јенђију. Дјевојка је тад пољуби у руку, на што ова на њену главу проспе фишек шећера, у којем има и ситних новаца. На ово се склепће ту читаво јато дјечурлије и дјевојака и, једно ломећи се преко другог, гурка се и отима, ко ће што више шећерлема да уграби. Дјевојку сад оне двије изведу натраг.

V.

ПРСТЕНОВАЊЕ.

Као год што дјевојку захтијева јенђија, да је види, тако је исто захтијевају дјеверови, само с том разликом, што је дјеверови захтијевају од оца (очуха, старијег брата и т. д.). Њу доведу к дјеверовима двојица младића од њезине најближе својте, ако нема браће, и то онако исто прекривену црвеним велом и испод руке, као што је јенђији доведу. Док њу ова двојица воде, за њима иде трећи младић, такођер од њезиног рода, који носи на руци ћасу (посуда) с водом преко које је престрта чеврма. Пошто дјевојка ижљуби све дјеверове почев од ђевер-баше у руку, стане пред ђевер-башу, на што онај момак с ћасом пређе и стане и он код ње. Ђевер-баша устане, извади прстен и додирне њиме воду у ћаси кроз чеврму, а за тим рекавши: *бисмилах*, натакне га ђувегији на кажипут прст; за тим га скине и додирне с њиме прст средњак, по томе прст прстењак, па мали прст, па палац. За тим додирне опет воду њиме и учини исто. Тако учини и трећи пут, а онда, остави прстен дјевојци на прсту кажипуту. Сад онај младић, што држи ћасу, узме ону чеврму с ње, смота је и преда ђевер-баши, на што овај баци у ћасу неки *бакшиш*, по том дадне сваком дјеверу по једну чеврму, које је са собом донио, а они сви баце у ћасу *бакшиш*. Сад она два изведу дјевојку, а онај трећи пође

за њима исто, као што су и дошли. Кад овај трећи младић изиђе, настане тек права гунгула. Дјевојке се отимљу, коју ће прије полити оном из ћасе водом, јер кажу, да ће се прије удати.

Послије овог, долазе сватови у дјевојачку кућу, да гледају коло. Кад они дођу, ђевојке се ухвате у коло и припијевају сватовске старјешине, као: старог свата, селам-агу, ђевер-башу и дјеверове.

Ово је та пјесма:

Стари свате и господичићу,

Даруј нама коло и ђевојке

Дуката ти не гледамо,

Грошу ти се приклањамо,

Золота је, срамота је,

Талијер је, таман нам је!

Селам-ага и господичићу,

Даруј нама коло и ђевојку, и т. д.

Ту долази припијевање редом сватова, а на ово прилазе припијевани колу и дарива га у новцу.

VI.

КНА.

На кну се сазове не само цијели комшилук, него многе познате жене и из деветог комшилука. Кад је све скупљено, онда се простре један душек, на којег сједу дјевојку. Пред њу пак сједну двије младе жене или од дјевојачког рода, или из сусједства. Од њих се једна одреди да књије десну страну дјевојачку т. ј. ногу и руку, а друга лијеву. Отраг за дјевојку сједне једна остарија жена и прихвати ју, испод пазуха. Више дјевојачке главе стану четири ђевојке и раскриле над њом црвен *бурунцук*, а околу ње стоје друге четири и држе запаљене свијеће. Оне двије жене кад хоће да књију дјевојку, најприје метне свака на длан јој по један дукат, а онда по њему књију дјевојачку руку а књију и горњи дио шаке, за који обично кна не прионе. Кад су готови, замотају и свилено платно, које је, како сам споменуо, послато од младожење, а ово обмотају нитима лана, по овим свиленим, а за тим златним

концима који су такођер од младожење послани. За овим се окнију ноге, и пусти се кратко вријеме, да би се мало осушило, а за тим се пере. Кад се кна сврши, онда, оне дјевојке што су свијетлиле, трну од таван муме (свијеће), и чија се прва утрне, вјерују, да ће се она прва удати. Ђевојци перу руке, оне двије, које су је книле. Најприје јој одвежу завежљај око руке, а онда узму јој с длана она два дуката, оперу и метну јој их под језик, гдје их ваља она да држи све док јој не оперу руке. Кад су јој руке опране, онда их извади испод језика и остави у џеп, а сама се придигне и на петама оде у дно собе, гдје сама опере ноге.

Сад настаје љубљење свију присутних у руку и кна је свршена.

VII.

ОДЛАЗАК СВАТОВА.

Кад су сви сватови хазур (готови), онда изведу дјевојку двојица од њезине браће, или рођака и предају двојници дјеверова. Ако су сватови са стране, онда ова двојица испрате сватове до изван вароши. За то вријеме они јашу поред дјевојке, а једна јенђија сприједа, једна страга, док остали сватови јашу напријед са селам-агом на челу, који поздравља пролазеће. Кад се ова двојица од сватова опросте, предаду дјевојку дјеверовима, који јашу на оном мјесту на којем су јахала она двојица.

Пред сватове изиђу јарани и својта младожењина, те уз веселу пјесму и пуцањ ледењача, сребрних пушака, (док су, завали, биле!) приспију до младожењине куће, у коју униђу само дјеверови са јенђијама и дјевојком¹⁾ и предаду је свекрви, која је дочека на авлији. Свекрва је поспе шећерлемама, а онда уведе у кућу (кухињу), гдје је сједне близу огњишта. Ту јој донесу ибрик и леђен, да узме авдес, а пошто га је узела, треба да потакне малко ватру на огњишту. И у леђен на огњишту треба јој оставити неки бакшиш.

¹⁾ Други сватови, међутим, оду у другу кућу, која је за то приправљена, те тамо ручају (вечерају).

За овом церемонијом одведе је свекрва у собу и ту сад може, да мало почине. Сад јој донесу и каву и лимунаду. За цијело ово вријеме дјевојке шетају и пјевају. У младожењиној кући пјева се тад ова пјесма:

Шта у двору жубор стоји,

Што оно вели?

Хеј, оно мајка сина жени,

Па се весели.

Свак се томе веселио,

Мајка највише

Хеј свак се тому веселио

Мајка највише.

Шта у двору жубор стоји,

Шта оно вели?

Хај оно бабо сина жени,

И т. д. и т. д.

Овако препијевају све редом укућане.

Ову пјесму пјевају ђевојке прам собом, т. ј. упореда их се на једну страну половица, а на другу половица ђевојака.

Сад она једна половица пјевајући прву китицу полако ходећи у једном реду, дођу к оној другој половици и кад приспију до њих приклоне им се и пођу натраг натрашке идући исто пјевајући. Док ове одмакну од оних, она половица сада понављајући исту китицу иду к њима, исто као што су оне к њима пришле.

Сад оне друге почну другу китицу и онако исто се при том владају, као и прије.

VIII.

ЂЕРДЕК, (прва вече).

Кад буде око 2 сата ноћи, тад иде младожења у џамију, да клања јацију (пета молитва у ноћи.). Пошто клања и изиђе из џамије, његови га јарани и другови прате до куће. Кад буде до кућњих врата, настаје права туча. Сваки од његових јарана удари га бајаги из шале бар једанпут шаком у леђа, а буде од тијех удараца у том веселу и такне маснице, да се наш младожења мора превијати од бола. Ал' њему као свеједно. Та он ће у ђердек! — —

IX.

ПРВИ ДАН, (у мужевљевој кући).

Сјутра дан рано устану. Она извади бошчалук из сандука, па га дадне да се младожења преобуче. За тим дође по њу јетрва, или заова, те је одведе свекру и свекрви. Она их пољуби у руку, а они је даривају дукатима, бисером и т. д. Сад долазе дјеверови, те је и они даривају такође дукатима, бисером, златним прстењем и т. д.

Послије подне настаје *стидња*. При стидњи се млада обуче, што год љепше може, па је посаде у ћошак у једној соби

гдје она стоји, и уз њу једна млада нева, обично снаха јој, ако је има. На стидњу долази ко год хоће. Ту се само мало посједи и види јели чему млада па се иде у другу собу, гдје су изложени дјевојачки дарови.

X.

ДРУГИ ДАН, (у домаћиновој кући).

Други дан по доласку своје, млада се нева пошаље у кухињу, да расуче „питу“ (Пита је растањено тијесто, које се на жерави пече.) и да скуха хљеб.

Тако је одмах већ други дан загрнула рукаве па суче питу, ради и привикава се у новом дому.

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Огањ-песан, ловор зимзелен, легенда црногорска. Песма нестиховна Александра Сандића. У Новом Саду. Издање и штампа Браће М. Поповића 1898. Стр. 1—14.

Старина књижевник, на свој јединствен начин, својим познатим симпатичним стилем написао је ову одиста красну пјесму у којој пјева витешког Господара Црне Горе и љубљеног владоаца српског, идеалног пјесника и патриоту Књаза Николу.

Предневенче. Читанчица за већу и мању децу. Приредио Чика Змајова Загреб 1898. Издање и штампа Српске Штампариие. Цијена 20 новч. Стр. 1—40.

„Запита ли врабац с крова, куд нам оде Чика Јова, а ти пјесмо тада реци: Чика Јова от'ш'о дјеци...“ И ево га опет међ њима, са оном слатком његовом пјесмом и њежном његовом причом, сад у *Предневенчету* а до који дан већ у *Невену*. Није то радост само дјеце, него и оних, који то некад бјеху, — оних, за које некад пјеваше Чика Змај исто овако мило и који се задојише том пјесмом на својем првом кораку у живот и појезију. Није то сама најљепша забава српској дјеци, него корист српској књижи: онај дивни ђердан у који је Змај низао некад бисер ове своје дјечје појезије, ниже ето поново, он се продужује. С тога и *Предневенче* поздрављамо као

најљепшу „читанчицу“ за српску дјецу и најљепши испитни и божићни поклони за њих.

Мирисни Цвјетићи за дјецу из енглескијех цвијетњака пресадио Никола Т. Ђурић, учитељ. У Броду Н. С. 1898. Издање и штампа Х. Шулмана. Стр. 1—92.

Неколико одиста миричних цвјетића за српску дјецу пресадио је из енглеске градине овај учитељ српске дјеце с пуно једног укуса, што је лијепо и пуно разумијевања, што је потребно да се пресади. Поред тога лако превођење и чист језик, најљепша је одлика ове књиге са једанаест прича, а и издање и штампа вриједна је исто тако сваке хвале.

— Изишла је прва свеска **Српске забавне поучне библиотеке**, а и прва прича *Рамазанских вечери* од Бранислава Ђ. Нушића. Нушић приказује ове приче старом баби Јовану Илићу. Овај низ отпочео је лијепом и лаксм причом *Први јашмак* и *Севдах*, а опширнији приказ донијећемо док се доврши серија ових китњастих сличица; сад их само најискреније препоручујемо. Цијена свесци 10 новчића. Издање и штампа прве српске штампариие Ристе Ј. Савића у Сарајеву.

— **Беле ноћи**, приповијетка Т. М. Достојевског, превео Радослав. Штампарииа Јове Каромате у Земуну. — Ово је ваљда већ *девети* пут, како се ове лијепе *Беле ноћи* појављују у српском преводу. Неколико политичних листова доносили су их у својим подлисцима, а и *Славенска библиотека*, од које је прије десетак година изашла прва свеска у Новом Саду, донијела је у свом првом броју. Ако се већ мислило отштампати у засебној књижи, није се морао улагати труд у поновни пријевод. — Иначе саму књигу топло препоручујемо.

Никола Ст. Кукић, позива на претплату на књигу: *Српске народне умотворине из разних српских крајева*. У тој књизи изаћи ће срп. пјесме и приповијетке и неки његови оригинални радови, црпљени из народног живота. Књига ће изнијети неких 6 штампаних табака, а цијена јој је 35 новчића. Претплата и поручбине нека се шаљу на потписаног. Загреб, Бошковићева улица бр. 19.

— Почео је излазити нов лист: **Криминална кривница**, илустровани лист за забаву, књижевност и умјетност; главни уредник Ђ. Јовановић, адвокат. Лист излази три пута мјесечно, а стаје за Србију годишње 12 дин., а за Аустро-Угарску и остале земље годишње 12 круна.

Садржај: Наша ријеч. — Криминални дио: 1) Жртва на прагу своје домовине од Љубинка. 2) Крвави злочин у браку без љубави П. К. Р. 3) О крвним мрљама од Др. Васића 4) Крај беде и мукама — Литвос. 5) Саучешће у кривци од др. Л. Јагермана и Мучко убиство царице Јелисавете — Општи дио: Морска тишина од Гете-а 2) Гуслар од М. С. Ј. 3) На једном гробу од Д. Д., 4) На освитку зоре рујне, од Османа Ђикића, 5) Књижевност, 6) Умјетност, 7) Шала и Забава

— **Јаша Томић** позива на претплату на свој роман *Трулеж*, у коме ће бити оцртане прилике и догађаји народног живота из најновијег доба. Цијена је књизи 1 форинту, а претплату ваља слати на самог писца у Нови Сад.

— **Светолик П. Ранковић**, Писац *Горског цара*, написао је приповијетку под насловом *Сеошка учитељица*. Матичина скупштина досудила јој је у име признања награду од 100 фор.

— Неке Новине доносе овај значајни књижевни оглас: **„Крвава ноћ освете** роман *Маркиза од Фудре*. Нигдје није умјетничко перо тако красно насликали *истинити догађај*, но што је то учинило у овоме изврсноме роману. Њежно, лагано, лијепо и занимљиво причање догађаја осваја читаоца и љепотама својим оплемењава душу његову. Ако хоћете да нађете праве истине, насладе срцу и души својој, то онда читајте ово дјело. *Крвава ноћ освете*, роман је од велике књижевне вриједности; а превод је изврстан, да готово толико исто утуче (ово је штампарска погрешка; ваља да стоји *утиче!*) као и сам оригинал.

Прва свеска излази у недељу 6. септембра, на ће од тога дана редовно излазити сваки дан по једна свеска; а ова ће стајати само пет пара. Тако ћемо уз *Марију Стурт* читати и *Крваву ноћ освете*, и то цјело свеску за пет пара. Ако је већ коме стало да потроши пет пара, нека купи — земичку. *Крваве ноћи освете* и онако су храна за мољце.

— **Госпођа Савка Суботић** поднијела је *Српској Матици* животопис — аутобиографију — свога покојног супруга дра. *Јована Суботића*, и књижевни одбор примио је то дјело за *Летопис*.

— **Веља Миљковић**, члан Биоградског народног позоришта, написао је комедију *Подиручник Микица* у три чина с пјевањем. Комад је приказан 30 јуна. О успјеху дјела нисмо имали прилике опширније се обавијестити.

— **Љубомир Ђирић** и **Јован Несторовић**, професори Пожаревачке Гимназије написали су драмат у пет чинова: *Бој на Пожаревцу*, ког су представљали глумци српског народног позоришта у Пожаревцу приликом откривења споменика кнеза Милоша. Критика се доста неповољно о њему изјаснила.

— **Св. В. Минић-Жарански** из Пожаревца дао је у штампу *Низ приповиједака* с чешког језика од најбољих чешких књижевника. Биће десет причаца и свака ће бити за себе штампана у засебној свесци. Свеска ће стати 10—15 пара. Не личи ли ово на неку врсту књижевних играчака? И то у засебној свесци од ваља једног пуног табака?

— Изишла је трећа свеска **Забавника** Српске Књижевне Задруге са овим садржајем: *Обломов*, роман Ивана А. Гончарева, превео Милован Ђ. Глишић; *Богородичина црква у Паризу*, од Виктора Иго, превео Душан С. Ђокић; *Јолантини сватови*, од Хермана Судермана, превео Хенрик Лилер; *Прва велика пракса трговина с науцима*, хумореска Ладислава Струнежничког, превео Сима Н. Томић; *Жан Гурдон* од Емила Золе, превео Боривој Поповић.

Хрватска

— **Тугомир Алауповић**, отштампао је из Сарајевске *Наде* неке своје пјесме, са насловом *Наше рани*. Ово је један од млађих пјесника, чијим се именом чешће сретамо по хрватским белетристичним часописима. Ако добијемо ову књигу, проговоримо о њој опширније.

— Пјеснички ветеран *И. Трски* позивље на претплату на *Причалице*, пјесме у којима се опјевају домаћи догађаји или се обрађује грађа, која може будити народну свијест. Претплату ваља слати писцу у Загреб. Цијена двије круне.

— Уредник хрватског књижевног листа *Novi Vijek*, А. Тресић-Павичић, отштампао је роман свој **Робјера креposti**, из Загребачког живота.

— **Миховил Николић**, који је познат читалачкој публици својим пјесмама у *Виенцу*, *Просвјети* и *Нади*, издаје их у засебном издању, и позива на претплату пријатеље лијепе књиге, да га у овом подуху помогну. Цијена ће књизи бити са поштарином 65 новчића, а изићи ће крајем новембра. Претплату ваља слати на адресу: *Mihovil Nikolić, Zagreb, Frankopanska ulica br. 14.*

— С Т Р А Н А —

Француска

André Virely, Vingt-quatre heures au Monténégro; A travers le monde, Paris, 1897. Стр. 61.

